

Bidija Dandaron

99
laiškai

apie meilę ir
amžinybę

Vertėjas iš rusų kalbos
Nerijus Vaitkus

Sofoklis

VILNIUS, 2023



Bidija Dandaron (1914–1974)

BIDIJA DANDARONAS

Kokį jį prisimenu

Susipažinau su Bidija Dandarovičiumi Dandaronu (1914–1974) 1956 m. spalį Maskvoje, kai buvo prabėgęs jau keletas mėnesių nuo jo paleidimo iš lagerio. Bidiją Dandarovičių priglaudė viena šeima¹. Užguitas, vienišas, ligotas, be galo išvargintas dvidešimties metų kankinimų lageriuose, jis vengė bendrauti su žmonėmis ir gyvenimui užsidirbdavo piešdamas raštus kilimams.

Pirmąkart Dandaroną areštavo 1937 m. Leningrade. Tada jam, Universiteto² studentui, buvo dvidešimt treji. Už ką ir kodėl suėmė, taip niekada ir nesužinojo: galbūt atmintis neišsaugojo – ištrynė tuos baisius kaltinimus, nugramzdino juos į nebūtį.

Bet kankinimų pėdsakai, anų išgyventų baisiųjų dienų liudininkai, išliko. Jį degino įkaitinta geležimi, į panages grūdo adatas ir vinis, šaltyje apledavo lediniu vandeniu, išrengtą sodino į šaltą karcerį. Kartais ilgai neduodavo valgyti, paskui atnešdavo persūdytos silkės ir palikdavo kankinamą troškulio, nedavę vandens. Daug jo likimo draugų tokių kankinimų neatlaikė, mirė. Tai, kad išgyveno, Dandaronas vertino kaip stebuklą ir išrinktojo ženklą.

1. Turima omenyje Svirskių pora – Marija Aleksejevna ir Vladimiras Pavlovičius, tuo metu gyvenę Maskvoje, Tverės bulvare. (Išnašos puslapio pabaigoje ir nuorodos laišku gale darytos redaktoriaus. Paties B. V. Dandarono išnašos ir nuorodos pateiktos pačiuose laiškuose.)
2. Tai ne visai tikslu. 1937 m. Dandaronas figūravo Leningrado aviacijos prietaisų gamybos pramonės instituto studentų sąrašuose, Universitete mokėsi tibetiečių kalbos pas Andrejų Ivanovičių Vostrikovą (1904–1937), garsų tibetiečių istorijos ir budistinės literatūros žinovą (buvo areštuotas tais pačiais metais, kaip ir Dandaronas). Bidiją Dandarovičių pas A. I. Vostrikovą pasiuntė chamba lama Agvan Doržijevs.

Vis dėlto laiko, praleisto lageriuose, jis nelaiškė beprasmiu. Ten sutiko daug įdomių žmonių, su kuriais ir vėliau bendravo. Suartėjęs su filosofais, sėdėjusiais tame pačiame lageryje, turėjo progos pagilinti jau ir taip nemenkas žinias.

Tada ir susipažino su Vilniaus universiteto filosofijos profesoriumi Vasilijum Emiljevičiumi Sezemanu, kuris tapo jo geriausiu draugu. Sezemanas skaitė Dandaroni europietiškosios filosofijos istorijos paskaitas, o šis pasakojo jam apie budizmą. Sezemanas ir supažindino mane su Dandaronu.

Dandaronas buvo budistas, tiksliau sakant – tantrikas. Ši aplinkybė ir nulėmė prasidėjusio mudviejų susirašinėjimo pobūdį.

Vaikystėje Dandaronas buvo atiduotas į vienuolyno mokyklą, kur mokėsi tibetiečių kalbos, sanskrito ir budizmo. Jo tėvas Dorži Badmajevas – lama ir filosofas, žymus budistas. Buvo pripažinta, kad 1914 m. gruodžio 15 d. pasaulį išvydęs jo sūnus yra iš naujo atgimęs Tibeto chambo lama Džajagsy gegenas.³ 1921 m. liepą Buriatijos budistų vadovas Lubsan Sandan Cydenovas perdavė Bidijai Dandaroni savo galias ir Didžiojo Mokytojo – Dharmaradžos titulą.

Išėjęs į laisvę, tą patį 1956 m. rudenį Dandaronas bando įsidarbinti Orientalistikos institute. Deja, kaip neturinčio gyvenamosios vietos registracijos, jo nepriima. Pagaliau 1957 m. kovą jis visiškai reabilituojamas. Nušvinta vilties kibirkštėlė, todėl nieko nelaukdamas važiuoja į Leningradą, ten akademikas I. A. Orbeli ir profesorius D. A. Aleksejevas pažada įtaisyti į Orientalistikos instituto vietinį filialą tyrinėti rankraščių bei dėstyti tibetiečių kalbą Universitete. Deja, ir šį kartą jam nepavyksta įsidarbinti, gauti jo talentą ir įgimtus gebėjimus atitinkančias pareigas. Tad netrukus Dandaronas grįžta į Maskvą.

3. Džajagsy gegenas buvo vieno vienuolyno, esančio tibetietiška jame vienuolynų mieste Gumbume, vyresnysis. Jis buvo du kartus atvykęs į Buriatiją, kur mokė Lubsaną Sandaną (L. S. Tsydenov, 1858–1922; – *vert.*). Gumbume, vienuoliams skirtuose jo namuose prie bažnyčios, mongolų–siuchaniečių ekspedicijos metu apsidodavo garsus rusų keliautojas Piotr Kuzmič Kozlovas (1836–1935).

Nuolatinė nežinomybė dėl rytdienos ir pašlijusi sveikata trukdo susikaupti ir užsiimti mokslu.

1957 m. balandį jis persikelia į profesoriaus N. S. Pozniakovo butą už keturiasdešimties kilometrų nuo Maskvos (Nachabino gyvenvietėje) ir nusprendžia būtent čia laukti atsakymo dėl leidimo apsigyventi, nes žino, kad Maskvoje jį seka akyli „organai“ – už registracijos taisyklių pažeidimus. Kai kažkas įskundė milicijai ir jo gyvenamoji vieta vis tik buvo surasta, Dandaronas buvo priverstas nakvoti gatvėje. Gyvenimas tapo nepakenčiamas. Dienomis – darbas Lenino vardo bibliotekoje, o naktys be jokio poilsio.

Draugams patarus, 1957 m. gegužę jis važiuoja į Buriatiją, į Kižingą⁴, kur gyvena jo motina ir sesuo. Nusprendžia ten pabūti iki rudens. Rudenį tikėjosi gausiąs žadėtąjį darbą Leningrade, bet kad ir kaip gaila, tai vėl tebuvo pažadai. Buriatijoje jam buvo pasiūlyta parašyti scenarijų, pagal kurį numatoma sukurti filmą apie buriatų–mongolų tautos prisijungimo prie Rusijos 300 metų sukaktį. 1957 m. rugsėjį Dandaronas grįžta į Maskvą rinkti medžiagos šiam darbui.⁵ Nors ši užduotis jam labai nemielia, deja, tai buvo vienintelis būdas kažkaip užsidirbti gyvenimui nenutraukiant mokslinio darbo.

1957 m. spalį Dandaronas vėl priverstas išvažiuoti iš Maskvos į Ulan Udę. Prieš išvykdamas susitinka su SSRS budistų vadovu chambo lama Širapovu.

Po ilgai trukusių vargų 1957 m. lapkričio 1 d. jam pavyksta, jis priimamas dirbti neetatiniu moksliniu bendradarbiu Mokslų Aka-

4. Kižinga – Bidijos Dandarovičiaus gimtinė; Kižinga – pavadinimas rajono centro (apie 10 tūkst. gyventojų), įsikūrusio Kižingos upės slėnyje, apie du šimtai kilometrų į rytus nuo Ulan Udės, čia nuo senų laikų gyveno buriatų chorinų giminė.
5. Tuo metu B. Dandaronas gyveno pas savo draugą – rašytoją Baldaną Sanžiną. Minėtasis scenarijus vėliau tapo apysaka „Už didžiąją tiesą“. B. Sanžinas padėjo Dandaronui, spausdino rašomąją mašinėlę. Publikuoti apysaką neseniai reabilituoto Dandarono vardu buvo neįmanoma, ir ji 1966 m. pasirodė rusų kalba kaip dviejų autorių kūrinys – Sanžino ir Dandarono. 1973 m. ši apysaka paskelbta pakartotinai kaip Maskvos leidyklos „Tarybų Rusija“ leidinio, kurio bendras pavadinimas „Tikrasis kelias“, pirmoji dalis. B. D. Dandaronas tada vėl buvo atsidūręs zonoje, 1972 m. nuteistas penkeriems bendrojo režimo lagerių metams už religinę veiklą (pagal 227 str.). Savaime aišku, kad Dandarono vardas tame leidinyje net nebuvo paminėtas.

demijos Kultūros instituto Buriatijos filialo Tibetologijos sektoriuje. Vienas pirmųjų jo darbų – veikalas „Indų filosofijos sklaidos Kinijoje istorija“⁶ vertimas iš tibetiečių kalbos.

1958 m. dalyvauja Geografų draugijos konferencijoje, archyvuoja medžiagą apie Užbaikalės budistų santykius su Rytų Sibiro stačiatikių bažnyčia, kaip Tibeto liaudies medicinos žinovas, vyksta ekspedicijon į Sajanų kalnus rinkti vaistinių augalų.

Tačiau šie nereguliarūs darbai pagal sutartis materialiai jo netenkina. Dandaroną slegia tokia padėtis, o labiausiai jis kenčia dėl to, kad neišgali gražinti skolos. Savo kambario neturi, tenka gyventi pas draugą (B. Sanžiną) ir taikstyti su tuo, kad nėra jokių sąlygų dirbti. Ligos sekina kalėjimų nualintą organizmą. Tik prabėgus dvejiems metams nuo išlaisvinimo iš lagerio, 1958 m. spalio 6 d., jis paskiriamas SSRS MA Sibiro skyriaus Kompleksinio mokslo tiriamojo instituto bendradarbiu. Po metų B. D. Dandaronas gauna išsvajotąjį kambarį. Šiame kambaryje Kirovo g. Bidija Dandarovičius pragyveno iki 1966 m., kol persikraustė į paskutinįjį butą Solnečnajos gatvėje.

1958 m. Dandaronas rašo tris straipsnius: pirmąjį – „Aginsko dacanas“, skirtą budizmo enciklopedijai⁷, tai pasakojimas apie vieno seniausių mongolų vienuolynų istoriją; antrąjį – „Budistinių vienuolynų filosofinės mokyklos“ (tai pačiai enciklopedijai); ir dar – straipsnį apie Danžurą.

1958–1959 m. sudarinėja 15 tūkstančių žodžių tibetiečių ir rusų kalbų žodyną⁸, taip pat „Tibetiečių ir rusų kalbų filosofinių terminų žodyną“⁹. Šis milžiniškas darbas atėmė labai daug jėgų, bet, kiek pamenu, nesuteikė jam laukto dvasinio pasitenkinimo.

Dandaronas ir toliau jaučiasi vienišas, niekam nereikalingas. Tikrų draugų, bendraminčių Buriatijoje jis nesuranda. Laiką suryja

6. Šis darbas mokiniams žinomų B. D. Dandarono darbų sąrašė neminimas.

7. Encyclopedia of Buddhism. Edited by G. P. Malalasekera, Ceylon, 1961; o taip pat žurnalas „Garuda“, 1994, Nr. 2, p. 44.

8. Žodynas išleistas kartu su bendraautoriais J. M. Parfionovičiumi ir B. V. Semičiovu – „Tibetiečių–rusų kalbų žodynas“. M., 1963 m. (21 000 terminų).

9. „Tibetiečių–rusų filosofinių terminų žodyno“ rankraštis turėtų būti saugomas Buriatijos visuomeninių mokslų instituto archyve.

ir ligos. Jo nervai visiškai pakrikę, kankina nemiga, sunkūs košmariški sapnai. Bando rasti ramybę filosofijoje ir priebėgomis, remdamasis tibetietiškaisiais šaltiniais, studijuoja dharmos teoriją, verčia į rusų kalbą tibetiečių kalbos gramatiką.

Tyrinėdamas budizmo filosofiją ir lygindamas ją su Europos autorių traktavimu, Dandaronas priėjo prie išvados, kad dauguma autorių budizmo mąstytojų idėjas aiškina klaidingai. Jam norėjosi ištirti giluminę *sankhjos* ir *jogos* mokyklų psichologiją, kad galėtų palyginti jas su europietiškosiomis mokyklomis: pradedant Platonu, Plotinu, Hegeliu ir Froidu, baigiant parapsichologų pakraipos mokykla, bet tam jis neturi nei laiko, nei galimybių. Nuolatinis dvasinis nepasitenkinimas dirgina ir taip jautrią nervų sistemą, jam vis labiau norisi užsidaryti, izoliuotis nuo žmonių.

1960 m. Rytų literatūros leidykla išleidžia jo pirmąjį darbą „Buriatijos kompleksinio mokslo tiriamojo instituto tibetietiškųjų rankraščių ir ksilografų aprašymas“.¹⁰

Be mokslinės veiklos, B. D. Dandaronas daug prisidėjo kurdamas budistų bendruomenes Leningrade.

Trečdalį gyvenimo praleidęs lageriuose, B. D. Dandaronas laimės, džiaugsmo nesurado ir laisvėje. Jis buvo gilus mistikas, siekė nirvanos, bet aštuntąjį dešimtmetį jo kelias į tobulybę buvo nutrauktas: areštas, neteisingas teismas, vėl lageris, vis nauji ir nauji pažeminimai. Mirtis išlaisvino jį iš kančių.

Tai tikriausiai ir viskas, ką aš pamenu iš jo pasakojimų apie savo gyvenimą paskutiniame įsikūnijime.

Natalija Klimanskienė

1991 03 30

10. B. D. Dandarona. Tibetietiškųjų rankraščių ir ksilografų aprašymas. I leid. (1960), II leid. (1965). M., Vyriausioji rytų literatūros redakcija.



I

1956 m. spalio 31

Maskva

Brangioji, mieloji mano Nataša!

Nuo tada, kai susipažinome, jaučiu ne tik beprotišką meilę tau, bet ir gilų poreikį atskleisti pačią esmę ir slapčiausias kelio į tobulumą galimybes, kurių tu neabejotinai turi. Bandžiau tau tai papasakoti, bet man nesisekė, nes protą visad gožė meilė, todėl viską, kas nepavyko pokalbių metu, pabandysiu įgyvendinti raštu. Šiame (pirmajame) laiške noriu apibrėžti, kaip turėtų atrodyti mūsų susirašinėjimas. Jeigu pavyks, galėsiu dėstyti mintis daugiau ar mažiau sistemingai, kad vėliau, remiantis šiais laiškais, galima būtų išgryninti būsimosios filosofinės sistemos struktūrą. Šią sistemą suprantu kaip Vakarų ir Rytų išminties sintezę. Man atrodo, kad tikslingiau susikoncentruoti į Rytų filosofinius mokymus, kadangi europietiškosios mokyklos jau kažkiek žinomos. Apskritai manau, kad sistemingą pokalbį galėsime pradėti, kai mūsų susirašinėjimas įeis į vėžes.

Ne paslaptis, kad žmogus siekia pažinti pasaulį, kuriame gyvena, ir save patį, todėl jis privalo giliai apmąstyti ne tik tiesioginius savo veiksmų rezultatus, bet ir pasekmes, laukiančias tolimojoje ateityje. Vadinasi, troškimas pažinti išplaukia iš protingos žmogaus prigimties. Filosofija yra mėginimas patenkinti šį poreikį, perprasti esmę, todėl ji – ne paprasčiausiai malonus užsiėmimas, o būtinybė gyventi gilinantis į save ir supantį pasaulį. Anglo Huxley žodžiais tariant,

tai atrodo maždaug taip. Žmogus gyvena pagal savąją pasaulio sampratą, t. y. savo gyvenimo filosofiją. Toks požiūris būdingas ir daugeliui nerūpestingai gyvenančių žmonių. Be metafizikos neįmanoma gyventi. Mums lemta rinktis ne tarp kažkokios metafizikos ir jos atsisakymo, o visada – tarp geros ir prastos metafizikos.

Tobulėjimo keliu pasukusiam žmogui, kuriam ši galimybė kartu yra ir didi pareiga, ypač svarbu ugdyti savyje laisvės troškimą ir tokiu būdu įgyti moralinę laisvę, visų pirma – laisvę pažinti save, atsikratyti blogųjų dvasios aspektų ir įgyti gerųjų. Tam būtina žinoti, kas yra gera, o kas – bloga. Atsirinkti ne taip paprasta. Dauguma žmonių blogį priima už gėrį, todėl pasaulyje vyksta amžina kova. O pašalinti visų blogių gimdančių priežasčių niekas nesirengia, nes tai beprasmiška – išnykus blogiui, išnyktų ir gėris. Gėrio samprata egzistuoja tik todėl, kad egzistuoja jo priešingybė – blogis.

Tačiau gėrį savyje turėtume ugdyti tokiu būdu, kuris leistų džiaugtis savo gerais poelgiais, kol galiausiai geras poelgis taptų gyvenimo būtinybe. Tada: pirma, aš tenkinsiu savo moralinius poreikius (šiuo poelgiu); antra, minėtuoju geru poelgiu ir kitiems padėsiu, nes geras poelgis pats savaime gana iškalbingas – jis skirtas padėti kitiems. Be šito tobulumas neįmanomas, o be tobulumo netampama joga. Kiekvienas, kuris rimtai užsibrėžė tapti joga, turi skirti gėrį nuo blogio – tai pirma. Tam reikia išmanyti moralės filosofiją.

Kiekvienas žmogus, siekiantis savipažinimo, užsibrėžia tikslą, kurį pasiekti gali tik išsaugodamas laisvę – tai antra. Juolab kad norint pasiekti tokį aukštą ir kilnų tikslą, kaip tapti joga, būtina neprarasti asmeninės laisvės, apsaugoti ją nuo jausminio potraukio, nuo pasaulio.

Tik po to būtina stiprinti tikėjimą – tai trečia. Tikėjimas turi būti absoliučiai tvirtas. Be to, reikia nė kiek neabejoti, kad kontempliacijos uždavinys labai sunkus – gali iškilti visokių netikėtų kliūčių kelyje, vedančiame į šio tikslo įgyvendinimą. Žinoma, turint tvirtą valią, asmeninę laisvę ir nepalaužiamą tikėjimą, galima įveikti bet kokias kliūtis. Minėtosios trys sąlygos – kertinis *jogačary*¹ mokyklos akmuo.

1. *Jogačarai* – to paties pavadinimo mokyklos atstovai. Ši mokykla yra viena iš keturių pagrindinių budizmo filosofijos mokyklų, kartu su sautantikais,

Siekiantysis jogo būsenos turi išsiaiškinti keturis klausimus: 1) kančios egzistavimo, 2) jos kilmės, 3) galimybės nutraukti kančią, 4) taip pat kelio, vedančio į kančios nutraukimą. „Tai, – sako jogai, – duoda naudos, suteikia gyvenimui šventumo, sukelia pasibjaurėjimą viskuo, kas žemiška, sunaikina aistras, nutraukia kančias, veda prie aukščiausiosios išminties, prie nirvanos“. Atsakymai į išvardytus keturis klausimus yra jogo nušvitimo esmė, kuria jis siekia pasidalyti su visais artimaisiais, jie vadinami *Keturiomis Tauriosiomis Tiesomis* (sanskrite – *catvari ariasyani*):

I – gyvenimas kupinas kančių;

II – kančios turi priežastis;

III – kančias galima nutraukti;

IV – yra kelias, vedantis į kančių nutraukimą.

Štai apie šias *Keturias Tauriąsias Tiesas* mes ir kalbėsime. Šiame laiške apibūdiniu tik bendruosius minėtųjų tiesų bruožus.

Pirmoji Tiesa. Budistai teigia, kad žmogus nuo tos akimirkos, kai išvysta pasaulį, patenka į priklausomybių ratą ir netenka laisvės. Gimimas, senatvė, ligos, mirtis, sielvartas, liūdesys, troškimai (jausminiai potraukiai, meilė), nevilts – *visa, kas gimsta iš prisirišimo prie žemiškųjų dalykų, yra kančia*. Kadangi visi žmonės pasmerkti šioms kančioms, netobulumui, jie vienas kito atžvilgiu elgiasi kaip vilkai (tampa priešais). Jeigu kai kurie iš jų sako, kad gyvenime tiek nuostabių dalykų, jog nesinori palikti šio pasaulio, jie klysta; žemiškieji džiaugsmas teikia malonumą tik trumparegiams. Šių malonumų trumpalaikiškumas, graužatis juos praradus, nuolatinė baimė jų netekti ir kitos sunkios pasekmės užgožia visus gyvenimo džiaugsmus ir paverčia juos tikrą tikriausiais baimės ir sielvarto šaltiniais.

Antroji Tiesa – apie kančių priežastis. Blogio prigimtį budistai aiškina remdamiesi natūralaus priežastingumo ryšio – *karmos* – koncepcija. Pagal šią teoriją, nėra nieko nesąlygoto, viskas priklauso

vaibhašikais ir madhjamikais. Galutinai susiformavo IV – V a. Pagrindinis principas – visų reiškinių suvedimas į vieną sąmonės šaltinį – saugyklą (ālāyavijñāna), žiūrėjimas į visą aplinkinį pasaulį kaip į iliuziją.

nuo konkrečių sąlygų. Kadangi kiekvieną įvykį nulemia tam tikros sąlygos, turi egzistuoti kažkas, kieno buvimas gimdo kančią.

Žemiškosios kančios, teigia budistai, nulemtos paties gimimo. Jei žmogus negimtų, šių vargų ir sunkumų nepatirtų. Gimimas, savo ruožtu, nulemtas siekio tapti, aklo siekio jėgos arba polinkio gimti siekio, sukeliančio mūsų gimimą. Mūsų proto polinkis į žemiškuosius dalykus (kabinimasis į juos) yra noro gimti sąlyga. Šis prisirišimas, savo ruožtu, kyla iš mūsų troškimo, aistringio siekio mėgautis išorinio pasaulio dalykais. Iš kurgi atsiranda šitas troškimas? Juk negalime siekti to, ko neišbandėme, neturėjome anksčiau. Anstesnis jausminis potyris, padailintas kai kuriais maloniais jūtimais, virsta troškimo, aistringio siekio priežastimi. Bet jutiminė patirtis neįmanoma be jutimo organų ir jų objektų kontakto. Šis kontaktas, savo ruožtu, nebūtų galėjęs atsirasti, jeigu nebūtų buvę šešių pažinimo organų – penkių jutimo (organų) ir proto. Šių šešių išorinio pažinimo organų buvimas priklauso nuo kūno ir dvasios organizmo, kuris sudaro suvokimo, būdingo žmogui, esmę. Tačiau šis organizmas negalėjo išsivystyti motinos kūne ir gimti, jeigu būtų negyvas, t. y. neturėtų sąmonės. Sąmonė, įeinanti į vaisių dar motinos iščiose, yra tik mūsų praeitos būties įspūdžių pasekmė. O paskutinė mūsų praeitojo gyvenimo pakopa, t. y. pakopa prieš užgimstant šiam gyvenimui, savo ruožtu, koncentruotai aprėpia visus įspūdžius, visų buvusių poelgių pasekmes.

Įspūdžiai, kurie nulemia naują gimimą, kyla iš tiesos nežinojimo (neišmanymo). Jeigu kintančią, kupiną kančių žemiškosios būties prigimtį žmogus visiškai suvoktų, tada negalėtų atsirasti karma, sukelianti naują gimimą. Vadinasi, priežasčių nežinojimas (neišmanymas) yra tikroji įspūdžių, t. y. troškimų naujai užgimti, priežastis.

Trumpai:

- 1) kančias gyvenime sukelia gimimas;
- 2) gimimą – gyvenimo (malonumų) troškimas;
- 3) troškimą būti – proto prisirišimas prie objektų;
- 4) prisirišimą – troškimas, noras siekti dalykų;
- 5) troškimą – jutiminiai potyriai;

- 6) jutiminius potyrius – jutiminis kontaktas su objektais;
- 7) jutiminius kontaktus – šeši pažinimo organai;
- 8) šešis pažinimo organus – organizmo, susidedančio iš kūno ir proto, vystymasis embrioniniu periodu;
- 9) embrionas negali vystytis be pirminio suvokimo;
- 10) pirminį suvokimą lemia praeito gyvenimo išpūdžiai;
- 11) šiuos išpūdžius lemia dvyliktoji grandis – tiesos nežinojimas.

Tai yra 12 priežastinės priklausomybės grandinės grandžių, arba, kitaip sakant, 12 kančių grandinės grandžių.² Vadinasi, dabartinis gyvenimas yra praeitojo pasekmė ir būsimojo priežastis.

Trečioji Taurioji Tiesa – apie kančių nutraukimą – išplaukia iš antrosios, kurioje sakoma, kad nelaimė priklauso nuo konkrečių sąlygų. Pašalinus sąlygas, kurios yra nelaimių priežastis, išnyks ir kančios. Štai to ir siekia budistai. Kančių nutraukimas, t. y. *NIRVANA*, kaip jie sako, įmanomas šiame gyvenime, jei bus įvykdytos tam tikros sąlygos. Kai aistrų kontrolė ir nuolatinis mąstymas apie tiesą veda žmogų per keturias susikaupimo stadijas į tobulą išmintį (apie tai kalbėsime vėliau), tada jis išsilaisvina iš žemiškųjų aistrų valdžios, nutraukia saitus, siejančius su šiuo pasauliu. Taip pat jis tampa laisvas, išsivadavęs. Ši išsilaisvinimo būseną dažniau vadinama nirvana – aistrų nuslopimu, o kartu ir išsivadavimu iš kančių. Tačiau nirvanos pasiekimas nereiškia veiklos atsisakymo. Apie tai jau kitame laiške. Jame parašysiu apie Ketvirtąją Tauriąją Tiesą – apie kelią į išsilaisvinimą.

Mano Nataša, mano geroji! Tavo išvykimas, kaip ir maniau, sukėlė man visišką depresiją, visišką neviltį. Pamilau tave ne tik širdimi, bet ir siela. Tu išsivežei visą mano džiaugsmą. Aš supratau, supratau tada, kai tu buvai čia, kad mano laimė bus tik ten, kur tu. Kaip man norisi būti su tavimi. Kaip norėčiau, kad tu išsaugotum visišką asmeninę laisvę. Būk protinga ir rimta siekdama savo aukštųjų tikslų. Pasistenk, mano mieloji, mano geroji, atvažiuoti. Viešintelė mano paguoda yra vėl tave pamatyti. Imkis visų priemonių, kad gruodį atvažiuotum į Maskvą.

2. B. Dandaronas priklausomos kilmės (*Pratīyasamutpāda*) grandinės grandis vardija atvirkštine tvarka.

Į laišką, kurį man siūsi, įdėk tas dvi nuotraukas, kurias žadėjai. Paklausk, pradėk kreiptis į mane *tu*, kažkaip arčiau širdies. Čia į mane kreipdavaisi tai *tu*, tai *jūs*. *Jūs* – oficialu, šalta ir toli. Net jeigu liksi tik mano gera draugė, vis tiek anksčiau ar vėliau pereisi prie *tu*. Vis dėlto aš tikiuosi, kad būsi man daug svarbesnė nei vien mano geriausia draugė.

Iki, mano mylimoji.

Bučiuoju tave tūkstančius kartų. Bučiuoju, bučiuoju...

Tavo Bidi.

2

1956 m. lapkričio 5

Maskva

Mano mieloji Nataša!

Sveikinu tave su gimtadieniu (lapkričio 9).

Antradienį, spalio 30, stovėjau Baltarusijos stoties perone ir mačiau, kaip pro šalį pravažiavo traukinys Nr. 41. Man tai buvo bausis dalykas, liūdesio ir sielvarto faktas. Ketvirtajame šio traukinio vagonė išvažiavo ta, kuri išsivežė visą mano žemiškąjį džiaugsmą. Su ilgesiu žiūrėjau į tolstantį traukinį, į veidą padvelkė vėsa, pajutau drebulį visame kūne, bet tylėjau. Nė žodžio netardamas, kaip paniuręs piligrimas, klausiau savęs, kurgi aš turiu eiti, ką privalau daryti? Ir niekaip neradau atsakymo. Vien nesuvokiamas nerimas maldavo iš sielos gelmių – neišeik visam laikui į tamsą... Ne! Ne, dėl to neverta buvo kęsti kančias šitiek baisių dienų. Be abejo, mane kankina klausimas: nejaugi teks laukti visą gyvenimą, bet taip ir nesulaukti susitikimo? Vis dėlto aiškiai suprantu, kiek daug beviltiškų dienų jaunystėje būta, kiek nelaimingos meilės (visa tai iki tavęs) patirta – išjuoktos, apverktos, užmirštos ir palaidotos.

Maniau, kad šis jausmas jau niekada nebeprisikels. Buvau visiškai įsitikinęs, kad durys į žemiškąją laimę man užvertos. Pamenu ir